God is barmhartigheid

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:
1e schriftlezing: Genesis 1, 26-28
2e schriftlezing: Efeziërs 3, 10-21
3e schriftlezing: Matteüs 25, 31-46

Inleiding

Barmhartigheid gebeurt. God gebeurt, onvoorwaardelijk, zonder wie dan ook uit te sluiten. God komt aan het licht in de daden van mensen. Het is zo gezien geen verdienste of een krachtige wilsbeslissing, die maakt dat er iets van God zichtbaar wordt. Het bestaat eenvoudigweg dat degene die helpt én degene die geholpen wordt samen iets gewaar worden van Gods onmetelijke liefde.

> Je zou gelukkig willen zijn:
> stevig, vrolijk, rechtop,
> goed werk, goed wonen, wat geld,
> aardig worden gevonden
> lief, je grote liefde vinden,
> kinderen krijgen, gezonde, mooie.
> Dat zou je willen - wie niet?
>
> Wil je ook goed zijn, betrouwbaar,
> trouw, rechtvaardig, meedogend?
>
> Een duistere zaak is de wereld
> maar er zijn mensen van licht.
>
> Gierig wreed zelfzuchtig, dezen en genen
> maar er zijn mensen die geven en delen.
>
> Er is kwaad en woester kwaad onstuitbaar
> maar er zijn mensen die de doem
> doorbreken.
>
> Er zijn woorden gesproken
> die werken ten goede, je hart versterken,
> je geweten scherpen.
>
> Gelukkig wie ze zoekt te horen
> en leeft om te volbrengen.
> Een kwaadwillig mens wordt nooit
> gelukkig.[1]

Thema: God is barmhartigheid

Mijn tekst: De bijbelteksten worden in het kader van het jaarthema van de Regenboogkerk aangereikt door Conny Roozendaal.

Gemeente van Christus,

in de brief aan de Efeziërs is een groot optimisme te bespeuren. Paulus gelooft werkelijk dat de kerk geschikt is om de wijsheid van God in al haar schakeringen, letterlijk is er sprake van de *veelkleurige* wijsheid Gods, bekend te maken aan de machten die God weerstreven.[2] Dus doordat de kerk aan het licht komt wordt aan de tegenstribbelende machten van het kwaad paal en perk gesteld. Deze gedachte van Paulus, die dus begint in de veelkleurigheid van God zelf, loopt uit op een vrije ruimte voor mensen om in te leven. Hij ziet de kerk in dit verband als de landingsplaats bij uitstek voor Gods onmetelijke wijsheid in de wereld!

Hoewel ik met Paulus vind dat de kerk belangrijk is, vind ik dat hij hier de rol van de kerk een beetje overschat. Natuurlijk is het een prachtig idee om de veelkleurigheid van de gemeente van Christus weerspiegeld te zien in de heerlijkheid van God en andersom. Zo wordt je pas echt een Regenboogkerk. Maar ik denk dat er ook heel veel van de liefde van God *buiten* de kerk herkenbaar is en te beleven valt. Dat beaamt Paulus elders trouwens zelf ook,[3] maar hier niet. Hier wil hij de volle schijnwerper zetten op de kerk. Ik kan dat begrijpen omdat Paulus hier de kerk beschrijft als een onmisbare *eye-opener* in de wereld.

Dat deel van de mensheid waarover de machten van het kwaad schijnen te heersen wordt die machten nu onttrokken. De kerk immers biedt voor allen toegang tot de God van Israël, die dus de God van allen blijkt te zijn. Zo wordt de kerk zelf tot heilsmysterie. Het loopt voor Paulus uit op een soort gebedsomschrijving, zoals de tekst in vers 14 ook aangeeft door het buigen van de knieën. Het gebed loopt uit op een lof verheffing, dat is een doxologie, zoals wij die ook aantreffen aan het eind van het Onze Vader. Hier vindt de apostel de krachtbron waardoor hij dit allemaal durft te beweren. In dit gebed vinden wij de drie elementen die samen de essentie van de oecumene uitdrukken. Het is een volzin als een belijdenis waarin, in slechts enkele woorden, de essentie van de kerk als oecumenische ruimte wordt beschreven.

De inwerking van de heilige Geest en de liefde van Christus brengen de gelovigen tot Gods volkomenheid. Het is een dynamische beschrijving van de triniteit. Geen statische uitleg, maar de Geest in actie doet recht aan de kerk. Dit is geen stilstaande ‘foto’ van God.

Barmhartigheid gebeurt. God gebeurt, onvoorwaardelijk, zonder wie dan ook uit te sluiten. God komt aan het licht in de daden van mensen. Het is zo gezien geen verdienste of een krachtige wilsbeslissing van een mens, die maakt dat er iets van God zichtbaar wordt. Het bestaat eenvoudigweg dat degene die helpt én degene die geholpen wordt samen iets gewaar worden van Gods onmetelijke liefde. De kerk bestaat dan ook niet uit hulpverleners en hulpeloze slachtoffers. Iedereen in de kerk is tegelijk iemand die hulp ontvangt en die hulp verleent. Misschien zijn er wel mensen die menen dat zij niets meer kunnen bijdragen. Dan nog zijn zij het die anderen in staat stellen iets te doen voor de mens naast hen. In die belangrijke betekenis staat de kerk niet op zichzelf. De kerk is een articulatie, een concrete vorm, van iets dat veelvuldig plaatsvindt, niet alleen in de kerk, maar ook daarbuiten. Het wordt tijd dat wij de Drie-eenheid opnieuw ontdekken, niet als een dogmatische beschrijving van God, maar als een dynamische opdracht. God wordt gevonden, waar liefde wordt betoond.

In deze zin gaat het niet om de woorden, niet om het dogma. Het gaat zelfs niet om de kerk. Maar de kerk is wel een plaats waar mensen de ogen kunnen worden geopend dat zij eenvoudigweg God kunnen vinden door hun naasten lief te hebben. Daar komt geen hoogdravende speculatie of theologie aan te pas. Dat blijft altijd 'geknutsel', hoe boeiend ook. Het gaat om het handelen. De mensen van wie Christus spreekt hebben het vaak zelf niet in de gaten, dat ze *hem* geholpen hebben, toen ze de hongerigen brood gaven en de dorstigen te drinken. Hij identificeerde zich volkomen met de slachtoffers, daarin bestond zijn liefde. Maar zij die hielpen identificeerden zich, zonder het te weten eveneens met Christus. Beide groepen mogen zich spiegelen aan God. In zijn beeld zijn zij allen geschapen. Zo bestaat hun liefde. Hun ervaringen staan niet los van zijn openbaring. Eens toonde zich de Heer aan Mozes …

> De Here ging aan hem voorbij en riep:
> Here, Here, God, barmhartig en genadig,
> lankmoedig, groot van goedertierenheid
> en trouw, die goedertierenheid bestendigt
> aan duizenden, die ongerechtigheid,
> overtreding en zonde vergeeft, maar (de
> schuldige) houdt Hij zeker niet onschuldig,
> de ongerechtigheid der vaderen
> bezoekende aan kinderen en
> kindskinderen, aan het derde en vierde
> geslacht.[4]

God zelf is het die met prachtig geladen Hebreeuwse woorden zijn barmhartigheid voor Mozes uitroept en daarmee voor het volk. In de Nieuwe Bijbel Vertaling wordt getracht eigentijds Nederlands te gebruiken. Daar is op zich niets mis mee, maar de oudere vertaling spreekt Conny en ook mij meer aan. De woorden klinken eerbiediger, heiliger, minder aards en geven daardoor een diepte, een mysterieus reliëf, aan het uitroepen van vertaling van de naam van de Heer, door God zelf, die eigentijdse woorden als liefdevol, genadig, geduldig, trouw en waarachtig, ondanks het feit dat ook dit mooie woorden zijn, minder doen. Wij worden uitgenodigd God te zien achter Christus en Christus achter ieder gezicht dat ons aanziet.

Dan gaat het niet om de woorden. Het gaat om de barmhartigheid zelf. En die komt pas tot zijn recht als hij wordt gedaan. De gevende liefde is juist dan tegelijk een verlangende, een ontvangende liefde. En ook de vriendschappelijke liefde krijgt volop de kans om op te bloeien. U weet misschien, het Grieks kent minstens drie woorden voor liefde: *Agapè*, *eros* en *filia*, kort gezegd: de gevende liefde; de verlangende liefde en de vriendschapsliefde. Vroeger is er in onze kerken vaak op gehamerd dat de hoogste vorm van liefde die 'agapè', die belangeloos gevende, ja opofferende liefde zou zijn, zuiver altruïsme. Je werd in de kerk dus vaak opgeroepen om jezelf weg te cijferen. Ik denk dat dit zo eenzijdig aan mensen opgelegd, niet klopt. De drie vormen van liefde vullen elkaar aan en komen tot hun recht in het licht van de grote Barmhartige die God is, zelf. Het verlangen zelf erkend, gerespecteerd en bemind te worden is geen verkeerde eigenschap. Bij iemand die goed behandeld is *en die dat niet vergeet*, kan een diep verlangen ontstaan anderen evenzo te behandelen.[5] Het geheugen speelt dan een essentiële rol. Tegelijk is het goed als wij daarin niet opgaan, er geen ruilhandeltje van maken en beseffen dat het belangeloos stellen van daden van gastvrijheid en naastenliefde is staat kan stellen, gesloten cirkels van egoïsme en haat te doorbreken. God wordt gaandeweg zichtbaar aan de naaste net zo goed als aan onszelf. Zonder een vriendschappelijke wederzijdse liefde tenslotte, zou het in de kerk niet te harden zijn. Onbevangen hartelijkheid, gezelligheid, creativiteit bij de ontmoetingen maken het leven mooi, binnen en buiten de kerk. Onze gelijkwaardigheid krijgt de volle nadruk. Dat is een vertaling in de praktijk van de idee van de schepping.

De bijbel gebruikt het woord barmhartigheid (Hebreeuws 'rachum') als bijvoeglijk naamwoord, maar dan zelfstandig gebruikt, eigenlijk alleen met betrekking tot de Eeuwige.[6] Hij is de Barmhartige bij uitstek. Ook de islam geeft deze naam aan God: 'Ar-Rahman'. Het is een van de meest genoemde van de 99 namen die moslims aan Allah kunnen geven. In de koran beginnen 113 van de 114 soera's met de zinsnede:

> In de naam van God, de Barmhartige Erbarmer.[7]

Maar ‘zich erbarmen’ wordt als werkwoord in de bijbel gebruikt als het gaat om een moeder en haar kind.[8] En ‘rechem’ is een afgeleid zelfstandig naamwoord wat betekent moederschoot of baarmoeder.[9]
Barmhartigheid gebeurt. Het is niet iets waartoe je besluit. Je kunt je ook niet op de borst slaan vol trots. God gebeurt, onvoorwaardelijk, zonder wie dan ook buiten te sluiten. God komt aan het licht.
Je wordt even uitgetild boven je eigen vooroordelen, boven de hindernissen die je doen en laten normaliter bepalen. Je laat licht toe in het duister en ziet wat is. De gunnende liefde wint.

Het doen van barmhartigheid vraagt dus dat ik mijzelf in een ander licht en met een andere blik durf zien. Het is niet de angstige vraag of ik wel behouden word die mij leidt. In Matteüs 25 lezen wij geen letterlijke beschrijving van een werkelijkheid. Jezus vertelt een gelijkenis. Barmhartigheid doen is geen van buitenaf opgelegde voorwaarde voor mijn behoud. Ik hoef, zo gezegd, van God uit gezien geen goede werken te doen om erbij te kunnen horen. Gods genade is mij genoeg.[10] In die zin beschrijft Jezus in Matteüs 25 niet de werkelijkheid, maar hij geeft een waarschuwing met een gelijkenis-karakter. Onverschilligheid vernielt het leven. Barmhartigheid maakt het leven mooier, ondanks het verdriet en de tekorten die er kunnen zijn.

De Joodse schrijver Elie Wiesel verwoordde het in 1986 ongeveer zo:

> Ik heb altijd geloofd dat,
> het tegengestelde van liefde niet haat is,
> maar onverschilligheid;
> het tegengestelde van kunst niet lelijkheid,
> maar onverschilligheid;
> het tegengestelde van leven niet dood,
> maar onverschilligheid jegens beide;
> het tegengestelde van cultuur, van
> schoonheid en van edelmoedigheid is
> telkens onverschilligheid, dat is de vijand.
> Alleen als wij in staat zijn tot herinneren,
> is er een kans.[11]

Amen.

Uitzending en zegen
Wij mogen in dit huis ervaren dat wij tot zegen voor elkaar worden gesteld. Iedere bijeenkomst worden we daar opnieuw bewust van gemaakt. Gods genade is ons genoeg. Levend uit die genade, mogen en kunnen wij ook elkaar barmhartigheid betonen, van dag tot dag.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God, de gemeenschap van de heilige Geest is met jullie allen.
Amen

Noten

[1] Psalm 112, gedicht uit ‘150 psalmen vrij’ van Huub Oosterhuis.

[2] Grieks: ‘polu-poikilos sofia’. Het woord dat doet denken aan de ‘stoa poikilè’, de veelkleurige zuilengang te Athene, waar het stoïcijnse denken zijn oorsprong heeft. Cf. Schnackenburg, R., *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, X, *Der Brief an die Epheser*, Neukirchen-Vluyn 1982, 141ff.

[3] Romeinen 1,19.

[4] Exodus 34, 6 en 7 (NBG 1951)

[5] Cf. de Gouden Regel, Matteüs 7,12: ‘Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jullie behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten.’

[6] Gesenius, W., *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, Berlin 1962, 755.

[7] Vertaling De Koran, J.H. Kramer, Amsterdam/Antwerpen 1997 (=1992)

[8] Jesaja 49,15.

[9] Cf. Genesis 49,25.

[10] 2 Korintiërs 12,9.

[11] Filmportret van Elie Wiesel, ‘In de schaduw van de vlammen’ (IKON 1986).

Figuur 1: 1e werk van barmhartigheid door de Meester van Alcmaer

Figuur 2: 2e werk van barmhartigheid door de Meester van Alcmaer

Figuur 3: 3e werk van barmhartigheid door de Meester van Alcmaer

Figuur 4: 4e werk van barmhartigheid door de Meester van Alcmaer

Figuur 5: 5e werk van barmhartigheid door de Meester van Alcmaer

Figuur 6: 6e werk van barmhartigheid door de Meester van Alcmaer

Figuur 7: 7e werk van barmhartigheid door de Meester van Alcmaer